

JINOYATGA OID MALUMOTLARNI KO'RIB CHIQISH TARTIBI**Ashirboyev Axrorjon Tirkash og'li****O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi****“Tergov faoliyati” kafedrası kabinet boshlig'i.****Olimov Salohiddin Abdurasulovich****O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi****3-bosqich 325-guruh kursanti****<https://doi.org/10.5281/zenodo.15691060>****Annotatsiya**

Mazkur maqolada jinoyatga oid ma'lumotlarni ko'rib chiqish tartibi batafsil tahlil qilingan. Jinoyat ishini ko'rib chiqish jarayoni tergov, sud va jazo choralari bosqichlaridan iborat bo'lib, har bir bosqichda amalga oshiriladigan asosiy amallar tushuntirilgan. Tergov bosqichida jinoyatni sodir etgan shaxsni aniqlash va dalillarni to'plash jarayoni, sud jarayonida esa ayblanuvchi va boshqa tomonlar o'rtasidagi huquqiy munosabatlar ko'rib chiqiladi. Suddan so'ng apellyatsiya va kassatsiya tartibida qarorlar qayta ko'rib chiqilishi mumkin. Jinoyat turlariga qarab (masalan, o'ldirish, kiberjinoyatlar, poraxo'rlik) ma'lumotlarni ko'rib chiqish usullari o'zgarishi mumkin. Maqola jinoyatga oid ma'lumotlarni ko'rib chiqishda adolat va qonun ustuvorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi, shu bilan birga, har bir bosqichni to'g'ri va samarali amalga oshirish zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar

Jinoyat, tergov, sud jarayoni, jazo choralari, apellyatsiya, kassatsiya, huquqiy tizim, dalillar, guvohlar, adolat, qonun ustuvorligi, jinoyat turlari, o'ldirish, kiberjinoyatlar, poraxo'rlik, sud hukmi, jinoyat ishi.

Jinoyatga oid ma'lumotlarni ko'rib chiqish tartibi huquq tizimining muhim qismlaridan biridir. Bu jarayon, odatda, sudlar, tergov organlari va boshqa huquqiy institutlar tomonidan amalga oshiriladi. Jinoyat ishi bo'yicha ma'lumotlarni ko'rib chiqishning aniq tartibi, birinchi navbatda, adolatni ta'minlash, huquqni muhofaza qilish va jinoyat sodir etgan shaxsni jazolashning asosiy vositasi sifatida ishlatiladi. Jinoyatga oid ma'lumotlarni ko'rib chiqish jarayoni odatda bir nechta bosqichlardan iborat bo'ladi¹.

Quyida shu bosqichlar haqida batafsil tushuntirib o'tamiz. Jinoyatga oid ma'lumotlarni ko'rib chiqish jarayoni tergov bilan boshlanadi. Tergov organlari jinoyatni sodir etilganidan keyin uning sabablarini aniqlash, dalillarni to'plash va jinoyatni sodir etgan shaxsni aniqlash uchun ish olib boradilar².

Tergov jarayonida quyidagi asosiy amallar bajariladi: Dalillarni to'plash: Jinoyat joyidan olingan dalillar, guvohlarning ko'rsatmalari, video yozuvlar va boshqa hujjatlar tergov jarayonining muhim qismlarini tashkil etadi. Guvohlarni so'roq qilish: Jinoyatni ko'rgan yoki bilgan shaxslar tergovchilarga ma'lumot beradilar. Ishni tasdiqlash yoki rad etish: Agar

¹ Б.Б.Муродов. Жиноят-протсессуал қонун нормаларини эркинлаштириш йўллари // Олий юридик ўқув юртларида инсон ҳуқуқлари муҳофазасини таъминловчи фанларнинг ўқитишнинг замонавий муаммолари. Тошкент. Ўзбекистон Миллий университети ҳуқуқшунослик факултети 2009. Б. 66-69.

² Б.Б.Муродов. Жиноят-протсессуал муносабатларда ҳимоячининг иштироки // “Адвокатлик фаолияти: назария ва амалиёт масалалари” мавзусидаги илмий-амалий конференция материаллари. ЎзР Президенти ҳузуридаги Амалдаги қонун ҳужжатлари мониторинги институти. – Тошкент, 2010. Б. 171-175.

tergovchi jinoyatni amalga oshirilgan deb hisoblasa, jinoyat ishi sudga yuboriladi. Agar ishda etarli dalil bo'lmasa, tergov to'xtatilishi yoki ish yopilishi mumkin³.

Tergovning yakunlanishi bilan jinoyat ishi sudga yuboriladi. Sudda ko'rib chiqish jarayoni quyidagicha bo'ladi: Davra sudi: Sud majlisida barcha dalillar, guvohlarning ko'rsatmalari va himoya va ayblovchilar tomonidan taqdim etilgan dalillar tinglanadi. Advokatlarning ishtiroki: Ayblanuvchi va boshqa tomonlar advokatlar orqali o'z huquqlarini himoya qiladilar. Advokatlar sudda o'zining himoya strategiyasini amalga oshiradilar. Sud hukmi: Sud barcha ma'lumotlarni ko'rib chiqqan holda hukm chiqaradi. Agar ayblanuvchi jinoyatni sodir etgan bo'lsa, sud unga tegishli jazoni belgilaydi⁴.

Agar bir tomon sud hukmiga norozi bo'lsa, ular apellyatsiya yoki kassatsiya tartibida sudning yuqori instansiyalariga murojaat qilishlari mumkin. Apellyatsiya: Sudning birinchi instansiya qaroriga nisbatan yangi sud ishi ochiladi va qayta ko'rib chiqiladi. Kassatsiya: Yuqori sud ishi va hukmning to'g'riligi va qonuniyligini tekshiradi.

Sud hukmi chiqarilgandan so'ng, ayblanuvchi jazo choralari tortiladi. Jinoyatga oid ma'lumotlar ko'rib chiqishning oxirgi bosqichi jazoning ijro etilishi bilan yakunlanadi. Jazo turlari quyidagilarga bo'linadi: Qamoq jazosiga hukm qilish: Jinoyat sodir etgan shaxs qamoqqa olingan bo'ladi. Jarima yoki majburiy mehnat: Ba'zi holatlarda, ayblanuvchi jarima to'lashga yoki majburiy mehnatga jalb etishga hukm qilinishi mumkin. Shartli ozodlikka chiqarish: Ayblanuvchiga shartli ozodlik berilishi mumkin, ammo u belgilangan tartibda nazoratda bo'ladi.

Jinoyat turlari turlicha bo'lishi mumkin va har bir turga xos ma'lumotlarni ko'rib chiqish jarayoni farqlanadi. Masalan, o'ldirish, o'g'irlik, poraxo'rlik yoki kiberjinoyatlar kabi turli jinoyatlar bo'yicha alohida tergov va sud tartiblari qo'llanilishi mumkin. O'ldirish jinoyati: Bu kabi jinoiy ishlar ko'pincha murakkab bo'ladi, chunki ularni isbotlash uchun ko'plab dalillar kerak. Tergovda shaxsiy va tibbiy ekspertizalar, guvohlarning ko'rsatmalari va boshqa dalillar tekshiriladi. Kiberjinoyatlar: Bugungi kunda axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan kiberjinoyatlar ko'paygan. Kiberjinoyatlar bo'yicha ma'lumotlarni ko'rib chiqish esa o'ziga xos usullarni talab etadi, chunki bu turdagi jinoyatlarni aniqlash va dalillash murakkab⁵.

Jinoyat ishlarini ko'rib chiqishda guvohlarning roli juda katta. Guvohlar ko'pincha jinoyatni hal qilishda va isbotlashda eng asosiy manba hisoblanadi. Shuningdek, guvohlarning ko'rsatmalari, xato yoki noto'g'ri tushunilishi mumkin, shuning uchun ularning ma'lumotlari ehtiyotkorlik bilan tekshiriladi. Guvohlarning ko'rsatmalarini so'rash, dalillarni tahlil qilish va boshqa shaxslar bilan solishtirish jarayonlari juda muhim.

Sudda guvohlarning ishtiroki, ayblovchi va himoya tomonlarining taqdimotlari asosida sudning yakuniy qarori chiqariladi. Sudda jinoyatga oid ma'lumotlarni ko'rib chiqishda, barcha tomonlarning fikrini eshitish va ularning isbotlarni taqdim etishi muhimdir. Bu jarayonda sud, faqatgina bir tomonning dalillari yoki ko'rsatmalari asosida qaror chiqarmasligi kerak. Sudning asosiy maqsadi — adolatni ta'minlashdir. Shu sababli, sudda quyidagi muvozanatli yondoshuvlar qo'llaniladi:

³ Б.Б.Муродов. “Жиноятларни тергов қилиш методикаси” фанидан ўқув дастури. Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2012. Б.24

⁴ Ш.Ш.Суюнов. Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятларни квалификация қилишнинг муҳим жиҳатлари. “Талқин ва тадқиқотлар” Республика илмий-услубий журнали 10-сон. 01.10.2022 йил Б. 105-109.

⁵ Ш.Ш.Суюнов. Компютер техника воситалари орқали содир этилган фирибгарлик жинояти турлари. “Замонавий дунёда педагогика ва психология” номли Республика илмий-амалий конференцияси. 9.06.2023 йил

Himoya va ayblovning teng huquqli ishtiroki: Himoya va ayblov tomonlari sudda teng imkoniyatlarga ega bo'lishi kerak. Sud, har ikki tomonning dalillarini to'g'ri va xolisona ko'rib chiqishi zarur⁶.

Huquqni muhofaza qilish tizimi: Politsiya va sud tizimining samaradorligini oshirish, jinoyatchilikni tezda aniqlash va jazolash jarayonlarini yaxshilash. Texnologiyalar: Internet jinoyatlari bilan kurashishda texnologiyalardan foydalanish, kiberxavfsizlikni mustahkamlash va onlayn nazoratni kuchaytirish.

Qonuniy me'yorlar va protseduralar: Jinoyat ishlarini ko'rib chiqishda sud, mavjud qonunlarga asoslanib, aniq protseduralarni amalga oshiradi. Bu orqali har bir ishni qonuniy va adolatli ravishda hal qilish imkoniyati yaratiladi.

Muvozanatli qaror chiqarish: Sudning qarori, barcha dalillarni ko'rib chiqish va isbotlarni teng ravishda baholash asosida qabul qilinadi. Agar sudda etarli dalil bo'lsa, ayblovchi shaxs jazolanadi, aks holda, ayblovchi ozod qilinadi.

Jinoyatga oid ma'lumotlarni ko'rib chiqish tartibi huquqiy tizimning adolatli va samarali ishlashini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bu jarayon, barcha tomonlarning huquqlari himoya qilinishini, jinoyatning o'z vaqtida va adolatli ravishda jazolanishini kafolatlaydi. Shu bilan birga, har bir jinoyatning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda, tergov va sud jarayonlari tegishli qonunlar va huquqiy me'yorlarga mos ravishda amalga oshirilishi lozim⁷.

Jinoyatga oid ma'lumotlarni ko'rib chiqish tartibi — bu huquqni muhofaza qilish organlari tomonidan jinoyatlarni aniqlash, tergov qilish va sud jarayonini samarali tashkil etish uchun zarur bo'lgan tizimli va qonuniy jarayonlar majmuasidir. Ushbu tartib jinoyatlarni tez va adolatli ravishda ochishga xizmat qiladi hamda jamiyatdagi qonuniylik va xavfsizlikni ta'minlashda asosiy vosita hisoblanadi⁸.

Jinoyatga oid ma'lumotlarning to'g'ri yig'ilishi, rasmiylashtirilishi va tahlil qilinishi tergovning sifatini belgilaydi. Yig'ilgan dalillar va guvohlarning bayonotlari o'z vaqtida va aniq qayd etilishi, ekspertizalardan o'tkazilishi jinoyat holatini tushunishga va jinoyatchilarni aniqlashga yordam beradi. Tergov jarayonining har bir bosqichi qonunlarga muvofiq va tartibli amalga oshirilishi natijasida jinoyatning barcha tafsilotlari ochiladi, bu esa adolatli sud hukmini chiqarishda muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, jinoyatga oid ma'lumotlarning maxfiyligi va himoyasi ham alohida e'tibor talab qiladi. Ma'lumotlarning noto'g'ri tarqalishi yoki noqonuniy foydalanilishi nafaqat tergovning ishonchligiga zarar yetkazadi, balki jabrlanuvchilar va guvohlarning xavfsizligiga ham tahdid soladi. Shu sababli, ushbu ma'lumotlarni saqlash va ulardan foydalanish tartibiga qat'iy rioya qilish huquqiy tizimning barqarorligini ta'minlaydi⁹.

Zamonaviy texnologiyalar va ilmiy yondashuvlar jinoyatga oid ma'lumotlarni ko'rib chiqish jarayonini yanada samarali qiladi. Video kuzatuvlar, raqamli izlar, laboratoriya

⁶ Ш.Ш.Суюнов. Гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларини сотиш мақсадисиз ноқонуний ишлаб чиқариш, олиш, сақлаш, жинояти тушунчаси // Жамият ва инновация. – 2025. – В. 6. – Но 1/С. – Б. 267-277.

⁷ А.Т.Аширбоев. Айбланувчининг иштирокини таъминлаш имкони бўлмаган тақдирда дастлабки терговни тўхтатиш: Назария ва амалиёт. Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси Қорақалпоғистон бўлимининг Ахборотномаси № 1 (2024).– 2024. 95-98 б.

⁸ Н.Қ.Усманиев. Жиноят ишини юритишни тўхтатиш ва тиклаш муддатлари билан боғлиқ айрим мулоҳазалар //Теоретические аспекты становления педагогических наук. – 2025. – Т. 4. – №. 6. – С. 40-47.

⁹ Ш.С.Агоев., Асатуллаев Д. Ахборот технологиялари соҳасидаги ўғирлик жиноятларни тергов қилишининг ўзига хос хусусиятлари //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 7. – С. 31-35.

ekspertizalari va kompyuter tahlillari jinoyatlarni aniqlash va tergov qilish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Shu bilan birga, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning malakasi va tajribasi ham bu jarayonda katta rol o'ynaydi.

Umuman olganda, jinoyatga oid ma'lumotlarni ko'rib chiqish tartibining to'g'ri tashkil etilishi, adolatli va shaffof sud jarayonlarini ta'minlashga xizmat qiladi hamda jamiyatda qonun ustuvorligini mustahkamlashga yordam beradi. Shu sababli, ushbu jarayonlarni doimiy takomillashtirish va zamonaviylashtirish dolzarb vazifa hisoblanadi¹⁰.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 25.01.2020 йилдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси. // [Электрон манба].
3. Ўзбекистон юридик энциклопедияси. –Т., 2009. – Б. 199.
4. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Т.4. –Т., 2002. – Б. 47.
5. Б.Б.Муродов. Жиноят-протсессуал қонун нормаларини эркинлаштириш йўллари // Олий юридик ўқув юртларида инсон ҳуқуқлари муҳофазасини таъминловчи фанларнинг ўқитишнинг замонавий муаммолари. Тошкент. Ўзбекистон Миллий университети ҳуқуқшунослик факултети 2009. Б. 66-69.
6. Б.Б.Муродов. Жиноят-протсессуал муносабатларда ҳимоячининг иштироки // “Адвокатлик фаолияти: назария ва амалиёт масалалари” мавзусидаги илмий-амалий конференция материаллари. ЎЗР Президенти ҳузуридаги Амалдаги қонун ҳужжатлари мониторинги институти. – Тошкент, 2010. Б. 171-175.
7. Б.Б.Муродов. Хусусий айблов институтини қўллаш самарадорлигини ошириш йўллари // Хусусий айблов ва ярашув институтларини такомиллаштириш чоралари: Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. Т:Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2015й.Б. 34-40.
8. Б.Б.Муродов. “Жиноятларни тергов қилиш методикаси” фанидан ўқув дастури. Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2012. Б.24
9. Ш.Ш.Суюнов. Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга хилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятларни квалификатсия қилишнинг муҳим жиҳатлари. “Талқин ва тадқиқотлар” Республика илмий-услубий журнали 10сони. 01.10.2022 йил Б. 105-109.
10. Ш.Ш.Суюнов. Компютер техника воситалари орқали содир этилган фирибгарлик жинояти турлари. “Замонавий дунёда педагогика ва психология” номли Республика илмий-амалий конференцияси. 9.06.2023 йил
11. Ш.Ш.Суюнов. Ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш тергов харакатининг жиноят содир этган шахсларни аниқлаш ҳамда уларнинг айбини исботлашдаги

¹⁰ Хушвактова Н.А. Факторы, препятствующие эффективному использо-ванию общественного участия в досудебном производстве / Н.А. Хушвактова // Теоретические аспекты юриспруденции и вопросы правоприменения: сб. ст. по материалам LXV Международной научно-практической конференции «Теорети-ческие аспекты юриспруденции и вопросы правоприменения». – № 11(65). – Москва, Изд. «Интернаука», 2022.

аҳамияти. “Замонавий дунёда педагогика ва психология” номли Республика илмий-амалий конференцияси.

12. *Ш.Ш.Суюнов.* Гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ёки психотроп моддаларини сотиш мақсадисиз ноқонуний ишлаб чиқариш, олиш, сақлаш, жинояти тушунчаси // Жамият ва инновация. – 2025. – В. 6. – Но 1/С. – Б. 267-277.

13. *А.Т.Аширбоев.* Айбланувчининг қаерда эканлиги номаълум бўлган ҳолларда жиноят ишини тўхтатишнинг назарий ва амалий жиҳатлари. Жамият ва инновациялар № 1 (2024).– 2024. – 314-320 б.

14. *А.Т.Аширбоев.* Жиноят ишини тўхтатиш тушунчаси ва аҳамияти. Эксперткриминалистик фаолият: истиқболлар ва инновациялар мавзусидаги халқаро конференция материллари тўплами. Т., Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академияси, 2023. – Б. 381-388.

15. *А.Т.Аширбоев.* Айбланувчининг иштирокини таъминлаш имкони бўлмаган тақдирда дастлабки терговни тўхтатиш: Назария ва амалиёт. Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси Қорақалпоғистон бўлимининг Ахборотномаси № 1 (2024).– 2024. 95-98 б.

16. *А.Т.Аширбоев.* Суриштирув ва дастлабки терговни тўхтатиш институти: халқаро тажриба ва ўзбекистон қонунчилигини такомиллаштириш истиқболлари //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 14. – С. 37-42.

17. *Н.Қ.Усманиев.* “Оқилона муддат” тамойилини жорий этиш назарий ва амалий жиҳатлари //Наука и инновации в системе образования. – 2025. – Т. 4. – №. 3. – С. 44-50.

18. *Н.Қ.Усманиев.* Жиноят ишини юритишни тўхтатиш ва тиклаш муддатлари билан боғлиқ айрим мулоҳазалар //Теоретические аспекты становления педагогических наук. – 2025. – Т. 4. – №. 6. – С. 40-47.

19. *Н.Қ.Усманиев.* Протсессуал муддатларнинг ҳисоблашда қўлланилувчи меъзонларнинг айрим жиҳатлари //проблемс анд солутионс оф ссиентифис анд инновативе ресеарч. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 25-30.

20. *Н.Қ.Усманиев.* Байназов Ж. Ўғирлик жинояти бўйича ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш тергов ҳаракатининг янги усуллари //Наука и инновации в системе образования. – 2024. – Т. 3. – №. 8. – С. 69-74.

21. *Ш.С.Агоев., Шакирова С.* Қийнаш жиноятини тергов қилиш: назария ва амалиёт //Развитие и инновации в науке. –2024. – Т. 3. – №. 6. – С. 75-81.

22. *Ш.С.Агоев., Абдухамидов А.* Гувоҳлантириш тергов ҳаракатини ўтказишнинг аҳамияти //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 7. – С. 49-51.

23. *Ш.С.Агоев., Асатуллаев Д.* Ахборот технологиялари соҳасидаги ўғирлик жиноятларни тергов қилишнинг ўзига хос хусусиятлари //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 7. – С. 31-35.

24. *Ш.С.Агоев., Ташев У.* Экспертиза фаолиятининг арманистон республикаси жиноят-протсессуал қонунчилигидаги ҳуқуқий асослари //Развитие и инновации в науке. – 2024. – Т. 3. – №. 6. – С. 48-56.

25. *Хушвактова Н.А.* Факторы, препятствующие эффективному использованию общественного участия в досудебном производстве / Н.А. Хушвактова //

Теоретические аспекты юриспруденции и вопросы правоприменения: сб. ст. по материалам LXV Международной научно-практической конференции «Теоретические аспекты юриспруденции и вопросы правоприменения». – № 11(65). – Москва, Изд. «Интернаука», 2022.

26. *Хушвактова Н.А.* Коррупцияга оид жиноятларни фош қилиш ва тергов қилишда жамоатчилик ёрдамидан фойдаланиш // «Давлат бошқаруви соҳасида коррупциявий хавф-хатарларни бартараф этиш механизмларини такомиллаштириш масалалари»: республика илмий-амалий конференцияси тўплами – Тошкент давлат юридик университетининг ихтисослаштирилган филиали, Т: 2022. Б.78-83.

INNOVATIVE
ACADEMY